

RECENSIES

J. Mertens, *De laat-middeleeuwse landbouweconomie in enkele gemeenten van het Brugse platteland* (Pro Civitate Historische Uitgaven, XXVII; Brussel, 1970). Ook uitgegeven onder iets gewijzigde titel *het Brugse Vrije* in plaats van *het Brugse platteland* (Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, Publicatie XXVIII; Gent - Leuven, 1970).

Dit werk is het resultaat van een studie over de landbouw in de omgeving van Brugge gedurende de periode van 1300-1500. Er zijn drie facetten, die een dergelijke studie belangrijk maken: 1e, de laat-middeleeuwse depressie, waardoor geheel West-Europa werd getroffen. In hoeverre leed het platteland om Brugge onder deze depressie; wanneer begon de economie achteruit te gaan en hoe lang duurde de economische recessie? 2e, vormen van intensieve landbouw kwamen gedurende de middeleeuwen het eerst op in het Rijnland bij Keulen en in Vlaanderen en Brabant, meestal in de nabijheid van de steden, de zogenaamde *Intensitätsinseln*. Was dit in de nabijheid van Brugge ook het geval; wat is hierover in de bronnen te vinden? Hoe reageerde een dergelijke nauw met de markteconomie verbonden landbouw op de economische depressie? 3e, welke reflectie van de achteruitgang van de stad Brugge vindt men op het omringende platteland?

De schrijver heeft de beide eerste vragen met behulp van het rijke archiefmateriaal uitvoerig en op bevredigende wijze kunnen beantwoorden. Aan de laatste vraag over de relatie tussen stad en platteland is weinig aandacht geschonken. Men mag verwachten, dat er een zekere wisselwerking heeft bestaan en de achteruitgang van Brugge zal naar alle waarschijnlijkheid toch een vrij ernstige invloed op het platteland hebben gehad.

Uit Mertens' onderzoek blijkt, dat de depressie zich al vóór 1350 aankondigt, maar dat de crises uit de tweede helft van de veertiende eeuw verantwoordelijk zijn voor de ernst en de langdurigheid van de depressie. Het dieptepunt werd pas in de tweede helft van de vijftiende eeuw bereikt. De bloei keert zeer laat terug, in het tweede kwart van de zestiende eeuw, ongeveer dertig à veertig jaren later dan in Brabant.

Na 1350 werken de grote bedrijven vrij regelmatig met verliezen. De depressie leidt niet tot het ontstaan van *Wüstungen*, zoals in Engeland, Duitsland en Frankrijk, noch treden er belangrijke wijzingen in de bedrijfs grootte op. Bijna 50% van de bedrijven is kleiner dan 4,5 ha. en bijna 90% kleiner dan 22,5 ha. Voorts zijn er een klein aantal middelgrote en enkele zeer grote bedrijven; het grootste beslaat ong. 250 ha. De grote bedrijven behoren aan Brugse geestelijke instellingen. Van deze bedrijven zijn de boekhoudingen bewaard gebleven en zij verschaffen de meeste gegevens over de bedrijfsvoering. Hieruit heeft de auteur een belangrijk deel van het materiaal geput voor zijn onderzoek. Van één particulier bedrijf zijn aantekeningen bewaard gebleven: het memoriaal van Simon de Rikelike. Voor het niet-geestelijke bezit zijn de baljuwrekeningen en de confiscatierekeningen (1381-1384) na de Gentse opstand de voornaamste bronnen.

Ten gevolge van de schaarste aan bronnen is er over de kleine bedrijven veel minder bekend dan over het grootgrondbezit. Toch zijn juist in streken met intensieve landbouw de kleine bedrijven bijzonder belangrijk, omdat zij vaak handels- en industriegewassen produceren; dus geen graanbouw voor eigen consumptie, zoals dat in meer afgelegen streken het geval is. Voor de eigen consumptie moet op de markt gekocht worden. De auteur vermeldt, dat op de kleine bedrijven meekrap en vlas werd verbouwd. Op het probleem van de markteconomie wordt verder niet ingegaan.

Wat de uitoefening van het landbouwbedrijf betreft vindt men in deze studie een bevestiging van het bekende beeld van de intensieve landbouw: weinig braak, zware bemesting en aankoop van mest, wisselend grasland, veel verbouw van veevoer, vrij veel vee, vooral runderen, paarden gebruikt voor de trekkracht, zeer weinig ossen, verder zijn er

schapen en varkens. De fruitteelt, het pluimvee en de imkerij worden in het kort gememo-reerd. De oogstopbrengsten fluctueren vrij heftig. Het gemiddelde van de opbrengst-factoren - tarwe 1:4,5 en rogge 1:6,5 - is naar mijn gevoelen in deze streek met een zeer intensieve landbouw wat aan de lage kant. Er werden erwten en bonen geteeld voor de menselijke voeding, doch de verbouw van peulvruchten was minder omvangrijk dan in Engeland in de vijftiende en zestiende eeuw. Als veevoeder werden onder andere haver, paardebonen, koolbladeren en oliekoeken gebruikt. Dit wijst op de teelt op vrij uitge-brede schaal van kool en oliehoudende zaden. Voor zover mij bekend, is dit de oudste vermelding van oliekoeken.

De pachtijd is vaak negen jaar; wellicht geeft dit nog een aanwijzing over het vrucht-wisselingstelsel, waarover in de bronnen weinig te vinden is. Op de grote bedrijven wordt met gehuurde arbeidskrachten gewerkt, waarvan de auteur de lonen heeft berekend. Hij wijst op de stabiliteit in de personeelsbezetting in tegenstelling tot de bedrijven van Thierry d'Hirecon in Artois (veertiende eeuw) en van Hemmema (zestiende eeuw) en Loder (zeventiende eeuw), waar de arbeidskrachten veelvuldig wisselden. In het Brugse heeft men te maken met bedrijven van geestelijke instellingen, terwijl de andere behoorden aan particuliere eigenaren, die er op uit waren de arbeidskosten zo laag mogelijk te houden. Er zal bij de exploitatie wel enig verschil in mentaliteit hebben bestaan.

Aan deze belangrijke studie zijn vele tabellen, enige grafieken, een kaartje, een lijst van munten, maten en gewichten toegevoegd. De literatuurlijst is zeer uitgebreid, zij omvat geheel West-Europa in de late middeleeuwen, tenslotte nog samenvattingen in het Engels en het Frans.

B. H. Slicher van Bath

Peter Spufford, *Monetary Problems and Policies in the Burgundian Netherlands, 1433-1496* (Leiden: E. J. Brill, 1970, x, 229 blz., f. 65.-).

Dr. Peter Spufford, leerling van Ph. Grierson, heeft al naam gemaakt als auteur van vakkundige studies over laat-middeleeuws geld en geldpolitiek en van een nuttige numis-matische bijdrage in het derde deel (1963) van de *Cambridge Economic History*. In België en in Nederland hebben sommigen het genoeg gehad hem ook persoonlijk te ontmoeten toen hij in 1958 en in 1959, voorgelicht door Prof. Van Werveke, hier materiaal verzamelde voor zijn Ph. D. thesis over het muntwezen in de Bourgondische Nederlanden. Dit proef-schrift, in 1962 aan de Universiteit van Cambridge voorgelegd, is acht jaren later voor een ruimer publiek toegankelijk gemaakt in een goed verzorgde (en vrij prijzige) uitgave. Wij kunnen hier blij om zijn, want wie ook maar enigszins thuis is in de Bourgondische periode, weet hoezeer monetaire kwesties toen de bestuurderen hebben beziggehouden en welk een rol interterritoriale besprekingen 'opt stuck vander munten' spelen in de discussie over het ontstaan van de Staten-Generaal in de Nederlanden.

Dr. Spufford heeft zijn bibliografische gegevens tot 1968 bijgewerkt, maar overigens nauwelijks aan zijn typescript geraakt. Met enige verrassing stuit men zo bij het laatste hoofdstuk (dat juist over de bemoeiingen van de Staten met de munt handelt) van dit in 1970 gedrukte boek op een verwijzing naar een niet alleen 'somewhat expanded', maar ook 'greatly revised version' hiervan, die al in 1966 is verschenen¹.

1. 'Coinage, Taxation and the Estates General of the Burgundian Netherlands', *Standen en Landen*, XL (1966) 63-88.